

Utvecklings- och fältforskningsenheten
Umeå socialtjänst

Vägledande samspel

- Vad handlar programmet om? Vilka effekter kan programmet ge?

Camilla Nilsson
September 2010

Innehållsförteckning

Inledning	2
Tidigare utvärderingar	4
Effekter i det pedagogiska arbetet och/eller föräldraskapet	4
Effekter på barnen	5
Sammanfattning och behov av fortsatta studier	6
Referenser	7

Inledning

I det inledande kapitlet ges en kort presentation av Vägledande samspels ursprung, teoretiska grund, syfte och kursupplägg. I det efterföljande kapitlet presenteras resultaten från de utvärderingar som undersöker vilka effekter utbildningen i Vägledande samspel kan ha.

Vägledande samspel är ett hälsofrämjande och samhällsorienterat basprogram anpassat för barn i alla åldrar.¹ I utbildningen lärs inte en metod ut utan snarare ett förhållningssätt där lyhördhet är en viktig komponent.² Programmet finns i ett flertal länder och går generellt under beteckningen ICDP som är en förkortning av International Child Development Programme.³ Professor Karsten Hundeide och Henning Rye vid Oslos universitet⁴ utarbetade programmet 1985.⁵ Sju år senare registrerades stiftelsen ICDP i Norge. *Genom ICDP har ett internationellt nätverk av experter som arbetar med psykosociala omsorgs- och undervisningsprogram utvecklats. Våren 2000 bildades stiftelsen ICDP Sweden i syfte att introducera och sprida programmet i Sverige.*⁶ Stiftelsens ändamål är även att verka för vidareutveckling av programmet.⁷

Det ursprungliga syftet med Vägledande samspel var att ge stöd och vägledning till föräldrar i samspelssituationer med sina barn.⁸ Genom åren har programmet utvecklats och anpassats för användning i bland annat förskola, skola och socialtjänst.⁹ Huvudsyftet med Vägledande samspel i skolan är att främja ett positivt samspel mellan lärare och elever och därigenom stärka elevernas självkänsla och underlätta deras inläring. Programmet syftar även till att stärka lärarna i deras yrkesroll och förbättra deras arbetssituation.¹⁰ Den teoretiska basen för programmet är utvecklingspsykologisk forskning om inläring, emotioner och samspel. De dominerande teoretikerna och forskarna är Bowlby, Ainsworth, Stern och Vygotsky.¹¹

Utbildningen i Vägledande samspel syftar till att aktivera förmågor som de vuxna redan besitter snarare än att lära ut nya färdigheter. En viktig del i programmet är att ge deltagarna insikt i att barnet har egen kompetens och ger uttryck för egna avsikter, känslor och önskningsar. Genomgående i programmet är att ha fokus på elevernas tillgångar istället för brister. Utöver samspelen mellan lärare och elever behandlas även samspelen mellan lärare, mellan elever och mellan lärare och föräldrar. Under utbildningen arbetar deltagarna med att

¹ <http://www.icdp.se/114.aspx> 2009-09-10

² Svensson, Lindberg och von Zweigbergk, 2005

³ <http://www.fhi.se/Handbocker/Uppslagsverk-barn-och-unga/Foraldrastod---spadbarnstid/> 2009-09-10

⁴ <http://www.icdp.se/114.aspx> 2009-09-10

⁵ <http://www.icdp.info/about.html> 2010-08-26

⁶ Svensson, Lindberg och von Zweigbergk, 2005, sid. 20

⁷ <http://www.icdp.se/stiftelsen.aspx> 2010-09-03

⁸ <http://www.icdp.se/114.aspx> 2009-09-10

⁹ Lindström, 2006

¹⁰ Svensson, Lindberg och von Zweigbergk, 2005

¹¹ Sundelin, 2009

öka medvetenheten om hur de bemöter sina elever. Metodiskt innebär det till exempel att göra videoinspelningar i klassrummet som sedan ligger till grund för samtal och reflektion.¹²

Centralt i arbetet med Vägledande samspel är åtta samspelsteman. De olika temana beskriver olika aspekter av vad ett gott samspel anses bestå av.¹³ Ämnena utgår från forskning om samspelets möjligheter och den känslomässiga kommunikationens betydelse för den sociala och kognitiva utvecklingen.¹⁴ Med hjälp av samspelstemana utvecklas de vuxnas lyhörddhet och känslighet för barnens behov.¹⁵ Målet är att samarbetsviljan hos barnen ska öka genom den vuxnes förändrade bemötande.¹⁶

Inom Vägledande samspel beskrivs också tre typer av dialoger som är avgörande för barnens emotionella och kognitiva utveckling. Dessa dialoger är: den emotionella, den stödjande och utvidgande, och den reglerande. Den *emotionella dialogen* är grundläggande för hela barnens utveckling och är avgörande för all annan dialog.¹⁷ De väsentligaste komponenterna i den emotionella dialogen är att de vuxna visar barnen positiv uppskattning, följsamhet och uppmuntran.¹⁸ De mindre barnen behöver också få fysisk kontakt för att bli bekräftade. Den här typen av dialog kräver att de vuxna är lyhörda och uppmärksamma på barnens behov. Den *stödjande och utvidgande dialogen* handlar om att de vuxna stödjer och vägleder barnen i deras försök att skapa mening i vardagsupplevelser och förståelse för svåra situationer. Den här dialogen är avgörande för barnens sociala, språkliga och kognitiva utveckling. Den *reglerande dialogen* handlar om att de vuxna hjälper och stödjer barnen att utöva självkontroll och att hjälpa barnen att steg för steg lösa utmanande uppgifter.¹⁹ Vidare ger den barnen förutsättningar för planering och positiv gränssättning.²⁰

¹² Svensson, Lindberg och von Zweigbergk, 2005

¹³ Ibid.

¹⁴ Bremberg, 2004

¹⁵ <http://www.icdp.se/commonfiles/files/142.pdf> 2009-12-14

¹⁶ Sundelin, 2009

¹⁷ <http://www.icdp.se/commonfiles/files/146.pdf> 2009-12-14

¹⁸ Sundelin, 2009

¹⁹ <http://www.icdp.se/commonfiles/files/146.pdf> 2009-12-14

²⁰ Sundelin, 2009

Tidigare utvärderingar

Effekter i det pedagogiska arbetet och/eller föräldraskapet

Resultaten från de första åtta utvärderingarna av ICDP finns sammanfattade i en skrift av Hundeide (2000). Av den sammanfattningen framgick, enligt Sundelin (2009), att samspelet och den emotionella kontakten mellan vuxna och barn förbättrades till följd av utbildningen i ICDP.²¹ Det finns två kontrollerade utvärderingar som är gjorda i Norge. I dessa studier påvisades effekter på föräldrarnas känslighet för barnens signaler.²²

På senare tid har flera andra utvärderingar av Vägledande samspel tillkommit. Målgrupperna har, enligt Sundelin (2009), huvudsakligen varit barnhälsovård, förskola eller skola. Sammantaget kan sägas att upplägg och ambitionsnivå skiljer sig mellan utvärderingarna men att det finns vissa återkommande aspekter i dessa studier. Det finns bland annat flera exempel på utvärderingar (se Hundeide, 2000, Hundeide, 2002, Blæhr, 2002, Andersson Sobotka, Gustafsson och Zetterberg, 2002) som tar upp ett förändrat bemötande/förhållningssätt och ett förbättrat samspel i relation till barnen. Pedagogerna i Sundelins egen utvärdering uppgav att de alltid hade tänkt, och en del hade även handlat, i enlighet med det tillvägagångssätt som används inom Vägledande samspel. Under utbildningen blev emellertid majoriteten av pedagogerna medvetna om att de inte alltid handlade efter sina normer. En aspekt som framkom under intervjuerna var avsaknaden av konkreta verktyg under lärarutbildningen. Flera av pedagogerna uppgav att de genom Vägledande samspel hade fått de verktyg som de saknat för att komma närmare sina ideal. Exempelvis hade de fått förstärkta verktyg i analyserandet av samspel. Vidare hade de fått mer energi och motivation att ge barnen uppmärksamhet och uppmuntran. En annan vanlig effekt var att pedagogerna tänkte på barnens negativa beteende på ett annat och mer utforskande sätt än de hade gjort tidigare. Därtill nämnde några av pedagogerna att de numera använde sig av positiv gränssättning istället för utskällning.²³ Även Lindströms (2006) uppsats visar att Vägledande samspel kan leda till att barnen får mer bekräftelse av pedagogerna.²⁴

Pedagogerna i Jonåker och Hägers (2008) uppsats uppgav att de hade börjat fokusera på barnens positiva egenskaper och såg barnens förmågor på ett annat sätt än tidigare.²⁵ Svensson, Lindberg och von Zweigbergks (2005) utvärdering visar på liknande resultat. De utbildningsansvariga lärarna uppgav att lärarna på skolan hade förändrat sin syn på eleverna efter införandet av Vägledande samspel. Ett exempel var att lärarna inledningsvis hade

²¹ Sundelin, 2009

²² Bremberg, 2004

²³ Sundelin, 2009

²⁴ Lindström, 2006

²⁵ Jonåker och Häger, 2008

fokuserat på problem och hinder för utveckling hos eleverna. Under årets gång hade lärarna i allt högre omfattning benämnt elevernas tillgångar, färdigheter och möjligheter.²⁶

I Hundekides (2002) och Lindströms (2006) utvärderingar konstaterades att programmet kan bidra till kompetensutveckling. Mer preciserat leder det till ökad medvetenhet om samspelsmönster, rollen som pedagog och hur barnen fungerar.²⁷ Likaså kan Vägledande samspel ge bekräftelse i det pedagogiska arbetet, stärka pedagogerna i deras yrkesroll och ge dem ord för sitt handlande.²⁸ Därtill kan utbildningen leda till att pedagogerna oftare reflekterar över sitt eget förhållningssätt och vågar ge varandra både positiv och konstruktiv kritik.²⁹

Berggren har genomfört en kontrollerad utvärdering i sex skolor i Västerviks kommun, tre av skolorna använde sig av Vägledande samspel. Utvärderingsresultaten visade att lärarna upplevde en förbättring av arbetsmiljö och trivsel i skolan efter införandet av Vägledande samspel. Dessutom var stämningen i klasserna generellt bättre i de skolor som använde sig av Vägledande samspel än bland de andra skolorna.³⁰

Effekter på barnen

I de utvärderingar som finns sammanfattade i Hundekides (2000) skrift fanns inga direkta undersökningar av effekter på barnen men indirekta uppgifter visade på positiva förändringar.³¹

Ett pilotprojekt genomfördes i en skola i Stockholm mellan 2001-2003. Svensson, Lindberg, och von Zweigbergk (2005) utvärdering av pilotprojektet bygger bland annat på enkäter som skickades ut till eleverna vid tre tillfällen. Den första enkäten skickades ut vid terminsstarten i årskurs sex. De två följande enkäterna skickades ut vid terminsstarten och terminsavslutet i årskurs sju. Enkätssammanställningen visade att förekomsten av symtom på oro, depression och aggressivitet inte ökade lika mycket i de klasser där Vägledande samspel tillämpades jämfört med de övriga klasserna. Detta tyder på att programmet kan ha förebyggande effekt vad gäller förekomst av symtom på psykisk ohälsa. Men det finns begränsningar i utvärderingen och det gör att utvärderarna inte vill dra några slutsatser kring eventuella hälsofrämjande effekter av programmet.³² Resultaten av en skolstudie som är gjord i Västervik visar liksom föregående utvärdering på att användning av Vägledande samspel i skolan kan bidra till minskad förekomst av oro, depression och aggressivitet.³³ Likaså kan inlärningsförmågan förbättras. Berggren jämförde i sin utvärdering de nationella proven år 2000, innan Vägledande samspel hade införts, med år 2005 i årskurs 5 och årskurs 9. Resultaten på de nationella proven förbättrades i såväl årskurs 5 som årskurs 9 i de skolor som hade infört Vägledande samspel.

²⁶ Svensson, Lindberg och von Zweigbergk, 2005

²⁷ Sundelin, 2009

²⁸ Lindström, 2006 och Sundelin, 2009

²⁹ Jonåker och Häger, 2008

³⁰ Psykologtidningen, nr. 13/2008

³¹ Sundelin, 2009

³² Svensson, Lindberg och von Zweigbergk, 2005

³³ Sundelin, 2009

Medan eleverna i kontrollskolorna fick något sämre resultat på de nationella proven vid det andra mättillfället än vid det första.³⁴

Sammanfattning och behov av fortsatta studier

Tidigare utvärderingar visar att de flesta pedagoger som tillämpat programmet Vägledande samspel har upplevt det som användbart i sitt arbete med eleverna. De har bland annat uppmärksammat förändringar i sin inställning och sitt samspel med barnen.

Det finns endast ett fåtal utvärderingar av Vägledande samspel som undersöker huruvida pedagogernas samspel med eleverna förändras på ett sådant sätt att elevernas hälsa, utveckling och lärande påverkas i positiv riktning. Resultaten från de utvärderingar som har undersökt följderna för barnen tyder på att programmet kan ha hälsofrämjande effekter. Men det behövs fler utvärderingar kring detta för att kunna dra säkrare slutsatser kring huruvida användningen av programmet kan ha en positiv inverkan på elevernas hälsa, utveckling och lärande.

³⁴ Psykologtidningen, nr. 13/2008

Referenser

Bremberg, Sven (2004). *Nya verktyg för föräldrar*. Statens folkhälsoinstitut.

Jonåker, Anna och Häger, Jenny (2008). *En vägledande pedagog: en intervjustudie i förskolan om pedagogers tankar och erfarenheter utifrån programmet Vägledande samspel*. Örebro universitet: Akademin för humaniora, utbildning och samhällsvetenskap.

Lindström, Åsa (2006). *International Child Development Programmes med utgångspunkt från en förändrad syn på barn i samhälle och utbildningen i Sverige*. Örebro universitet: Pedagogiska institutionen.

Psykologtidningen (nr. 13/2008). *Vägledande samspel, ett självmordsförebyggande program*.

Sundelin, Iréne (2009). *Vägledande samspel från behov till förändring*. Stockholms läns landsting: Karolinska institutets folkhälsoakademi.

Svensson, Jenny, Lindberg, Lene och von Zweigbergk, Ludmilla (2005). *Hur kan man främja skolelevs psykiska hälsa?* Stockholms läns landsting: Centrum för folkhälsa.

<http://www.fhi.se/Handbocker/Uppslagsverk-barn-och-unga/Foraldrastod---spadbarnstid-/>
2009-09-10

<http://www.icdp.info/about.html> 2010-08-26

<http://www.icdp.se/114.aspx> 2009-09-10

<http://www.icdp.se/commonfiles/files/142.pdf> 2009-12-14

<http://www.icdp.se/commonfiles/files/146.pdf> 2009-12-14

<http://www.icdp.se/stiftelsen.aspx> 2010-09-03